

4. van Dooren, Wouter & Nick Thijs (2010), «Paradoxes of improving performance management (systems) in public administration», *EIPASCOPE*, 2, downloaded from http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20101022101218_Eipascope_2010_2_Article2.pdf (10 July 2011).

5. Iurcovich, Luis et. al. (2006), *Regional Benchmarking Report – Blueprint for regional innovation benchmarking, Mutual Learning Platform (MLP)*, EU: European Commission, Committee of the Regions, IRE innovation network.

6. Kouzmin, Alexander, Elke Luffler, Helmut Klages, Nada Korac-Kakabadse, (1999) "Benchmarking and performance measurement in public sectors: Towards learning for agency effectiveness", *International Journal of Public Sector Management*, 12 (2): 121-144.

7. Mandl Ulrike, Adriaan Diery and Fabienne Ilzkovitz (2008) «The Ef-

Find similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman

8. Moynihan, Donald P. & Sanjay K. Pandey (2010), «The Big Question for Performance Management: Why Do Managers User Performance Information», *Journal of Public Administration Research and Theory Advance*, 20 (4): 849—866.

9. Rondo-Brovetto, Paolo & Iris Saliterer, «Comparing Regions, Cities, and Communities: Local Government Benchmarking as an Instrument for Improving Performance and Competitiveness», *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 12(3), 2007, article 13.

10. Shuster, Ferdinand, (2008/9), «Benchmarking — Revitalisation of a Traditional Practice», *Public Governance*, Winter 2008-9, Downloaded from <http://www.kpmg.com/UK/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/PDF/Market%20Sector/Building%20and%20Construction/Public%20Governance%20Institute%20Journal%20Winter%20edition%2008-09.pdf> (10 July 2011).

Статтю подано до редакції 14.07.11 р.

УДК 330.1:330.8

В.І. Кириленко, д-р екон. наук, професор
кафедри політичної економії
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

АНОТАЦІЯ. Дана характеристика аксіологічному аспекту економічної методології.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аксіологія, методологія, економічна методологія, політична економія, економічна теорія, економічна наука.

АННОТАЦИЯ. Охарактеризован аксиологический аспект экономической методологии.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: аксиология, методология, экономическая методология, политическая экономия, экономическая теория, экономическая наука.

ANNOTATION. In the article axiological aspect of economic methodology has been characterized

KEY WORDS: axiological, methodology, economic methodology, political economy, economics, economic science.

Постановка проблеми. Складність і суперечливість економічних процесів останніх десятиріч, неможливість їх пояснення за допомогою ортодоксальних методів аналізу привертають дедалі більше уваги вчених до методології економічної науки, яка дає можливість раціонально пояснити формування об'єктивних знань щодо реальної дійсності. Економічна методологія є важливим напрямом в економічних дослідженнях, що вивчають фундаментальний, метатеоретичний рівень економічного знання, принципи його висновків і доказів різноманітних економічних положень, теорем і теорій.

Одним із найважливіших аспектів сучасної економічної методології, на наш погляд, є аксіологія економічної науки.

Мета статті. Дати характеристику аксіології економічної науки та розкрити її особливості і сучасні підходи до аналізу.

Практично повне оновлення змісту економічної теорії в Україні викликало і продовжує викликати значний інтерес дослідників до її методологічних основ, до того методологічного базису, на якому будується сучасна наука про економічне життя [4, 6, 7].

Виклад основного матеріалу. У силу розуміння ціннісного відношення, як одного з аспектів цілісної людської діяльності, виявляється необхідним вивчення економічної реальності в аксіологічній проекції та відповідна можливість сучасної економічної методології зосередитися на аксіологічних аспектах інтерпретації економіко-господарської діяльності людини.

Сучасна економічна філософія включає аксіологічний аспект, у якому виражається вибірковість свідомості людину, його орієнтації на вироблені суспільством цінності й програми соціально-економічної поведінки.

Механізм виробництва ціннісного відношення представляється в сучасній економічній філософії як огортання об'єктивної предметності буття ціннісними змістами та перетворює аксіологічну проекцію господарського буття в її предметний зміст.

По-перше, економічна наука має тенденцію розглядати всі відносини економічного характеру в суспільстві, як відносини ринко-

вого обміну, абстрагуючись від тих аспектів діяльності, які не задовольняють його умовам. Люди ринку — це, в основному, не обмежені ніякими неекономічними факторами незалежні товаровласники. При аналізі діяльності такого товаровласника економісти старанно уникали й уникають ціннісної й культурологічної інтерпретацій. Але в таких випадках був і є нецілісний підхід, коли міркування відтворюють обмежену структуру, звичну для економістів, і не можна говорити про об'єктивність і повноту їх досліджень, навіть якщо предмети досліджень мікроекономіки й макроекономіки доповнюються один одним. Більше того, виникають проблеми аналізу економічної дійсності, пов'язані із засиллям економізму, що відкидається в сучасній економічній філософії.

Але доти, поки в економічній науці остаточно не сформувався принцип методологічного індивідуалізму, учені не могли уникнути філософських і етичних міркувань про економічну поведінку людини. Це тільки у XX ст., з легкої руки Беккера, беззастережно ухвалюються допущення відносно 1) ринків, як основного засобу координації дій людей, що беруть участь в економічному процесі, 2) максимізованої поведінки, 3) стабільності переваг людей, 4) нерозрізненості переваг людей різних категорій населення та різних культур і суспільств і т. ін. (що, зокрема, робить відносним визначення традиційної й сучасної культур).

Таке методологічне звуження економічної науки обумовлене тим, що предметно-об'єктивний характер наукового дослідження був колись установлений у якості основного методологічного принципу в уявленнях про світ, і він же диктує «свободу від ціннісних суджень». На ціннісну нейтральність науки, причому як на одне з істотних досягнень, указували багато авторитетних учених. Так, відомий біолог, лауреат Нобелівської премії Ж. Моно писав, що «наука спочиває на строго об'єктивному підході до аналізу й інтерпретації Всесвіту, включаючи самої людину та людське суспільство. Наука ігнорує й повинна ігнорувати ціннісні судження» [11, 12]. Саме свобода від ціннісних аспектів уважалася основною гідністю науки, оскільки вона уможлиблює нібито організувати безперервне функціонування каналу поставки об'єктивного знання про світ. Однак, свобода від ціннісних аспектів забезпечує наукам особливий статус, хоча, разом з тим, знижує їх.

Щодо цього показовим є обговорюваний у другій половині XX ст. загальна криза наукового знання, який призвів до того, що наука стала мішенню гострої соціальної критики. Багато критиків науки підкреслювали її принципово частковий, дегуманізований

характер, що не уможливлює їй всебічно враховувати у своїх результатах і побудовах діяльність людини...

І, незважаючи на спроби вигнання культурного контексту з міркувань про економічну діяльність, багато вчених все-таки визнають, що її характер, в остаточному підсумку, однаково визначається культурою, системою цінностей, і що економічна наука не могла уникнути аксіологічних питань.

По-друге, ідея етичної, культурної обумовленості економічної діяльності людей, незважаючи на явне небажання багатьох економістів визнавати це, розглянута досить докладно в західній і вітчизняній літературі. Із праць класиків економічної думки впливає неможливість, неприпустимість виключення ціннісних і культурологічних інтерпретацій у міркуваннях про економічну діяльність.

Видатні економісти, створюючи відомі усьому світу економічні теорії, ураховували етичні та ціннісні питання й моральні виміри у своїх економічних дослідженнях. Наприклад, Мальтус показав, що рівновага між народонаселенням і засобами існування в цивілізованих народів може бути відновлене гуманними засобами. Мальтус виключав ті засоби, які безпідставно приписуються йому й навіть пропагуються від його імені. Він засуджував не тільки війни, убивства, але також і блуд, як вільний вступ у статевий зв'язок поза шлюбом або в шлюбі, навіть якщо були вжиті заходи, щоб цей зв'язок залишився безплідний. Було б занадто легко й зручно, на думку Мальтуса, зупинити зростання народонаселення аморальними засобами. Але тоді людство, забезпечивши собі їжу, піддалося б протилежній небезпеці — і це не тільки моральна деградація, але й ще більше неконтрольоване зростання населення, подібно тому, як дерен стає густіше, коли його висмикують. Головне, по Мальтусу, — це моральне приборкання. При цьому Мальтус ніколи не проповідував помірності в шлюбі й визнавав родину із шістьма дітьми. Таким чином, рекомендації, які дав Мальтус, відповідають не тільки вимогам розуму, економічної моделі, але й освячені релігією. Цікаво й те, що теорія Мальтуса зазнавала критики з моменту своєї появи, незважаючи на виправдання родини та приватної власності, як найважливіших інститутів буржуазного суспільства. Звичайно, Мальтус бачив зіпсовану природу людини та не дуже сподівався на широке поширення морального приборкання, але, проте, створюючи власну економічну модель, він підкреслював необхідність доброчесної поведінки для того, щоб уникнути зла, яке без цієї чесноти стає неминучим наслідком дії законів природи й економіки. Але чес-

нота несумісна з капіталізмом, і саме розуміння цього ховається економічною наукою, тому що вона становить одну з основних небезпек для капіталізму, капіталістів, олігархів та їх наукових поплічників.

Релігійно-етична інтерпретація господарської діяльності давала можливість виділити в капіталістичній орієнтації ціннісний зміст, що дає санкцію на соціальну і моральну легітимацію підприємництва. Вебер у своїй відомій роботі «Протестантська етика й дух капіталізму» показав вплив релігійно-етичних установок на спосіб здійснення економічної діяльності й пояснив зміну цього способу на основі духовних передумов. Зіставивши релігійні принципи та норми сучасної йому капіталістичної культури, Вебер дійшов висновку, що протестантські релігійно-етичні погляди, на відміну від католицьких, формували духовні якості й поведінку, що відповідають раціональному капіталістичному підприємництву, відмінному від авантюризму й вічної спраги наживи. Вебер визначив раціональний капіталізм, спосіб економічної діяльності, який «є в наявності там, де виробничо-господарське покриття потреб деякої групи людей, незалежно від роду цих потреб, здійснюється шляхом підприємства; спеціально раціональне капіталістичне виробництво є виробництво на основі капіталістичного розрахунків, тобто таке промислове виробництво, яке веде рахунковий контроль своєї прибутковості за допомогою нової бухгалтерії й складання балансу» [3, с. 254].

Навіть Маслоу не зміг уникнути поняття цінності, хоча й давав йому явно помилкове трактування: наприклад, у випущеній в 1968 р. у США книзі «До психології буття» цілий розділ названий автором «Цінності», у яким даному поняттю дається натуралістичне трактування (цінність розуміється Маслоу як виборчий принцип, властивий усякій живій істоті, установка, похідна від потреб). Залишилося відзначити, що ідеї етичної, ціннісної, культурної обумовленості економічної діяльності й питання ціннісно-аксіологічних факторів, що впливають на вибір людьми тих або інших способів поведінкової адаптації до соціально-економічних умов, глибоко пророблені у дослідженнях російських вчених (роботи П. Шіхірева, Є. Ясіна, А. Соболевської та ін.).

По-третє, подолати «частковість» і «обмеженість» економічного погляду на світ і показати цілісність усякої, у т.ч. економічної, діяльності та її невіддільність від аксіологічної модальності можливо, наприклад, через звертання до категорії діяльності, як методологічно центральної. З її допомогою можна дати універсальну характеристику людського світу, і через неї включити ціннісний

аспект в обов'язкову структуру міркувань про економічну діяльність. Можна провести аналіз і на підставі системної позиції.

Ціннісне відношення має світогладно-значеннєвий зміст, породжуваний загальним соціокультурним контекстом, у якому реалізується цілісна діяльність. Саме завдяки цьому ціннісне відношення виводиться з архітектоніки людської діяльності не тільки як специфічний і необхідний аспект, але і як цілісна характеристика діяльності.

Ціннісне відношення зв'язує якийсь об'єкт або образ не з іншим об'єктом, а із суб'єктом діяльності як носія соціальних і культурних характеристик. Ця особливість визначає як надіндивідуальний зміст, так і реальність цінності, яка виникає в об'єктно-суб'єктному відношенні, але при цьому не є ні якістю об'єкта, ні переживанням суб'єкта.

Розуміння цілісності людської діяльності та ціннісного відношення в якості одного з аспектів її реалізації дає можливість сучасній економічній філософії зосередитися на аксіологічних аспектах інтерпретації господарської діяльності людини та вивчати економічну реальність в аксіологічній проекції.

Новизна обговорюваного погляду на проблему, що визначила аксіологічний вимір аналізу економічної життєдіяльності суспільства й людини, а також сучасної економічної філософії, полягає в розгляді соціально-економічного розвитку на основі розширення поля аналізу економічної діяльності аксіосферою і звертання до ціннісних поглядів в економіці. Зокрема, надзвичайно продуктивними в плані виявлення та оцінки соціально-політичних умов є багатомірна реконструкція поняття «цінність» на основі діалогового підходу — аксіологічний простір.

По-четверте, аксіологічна модальність діяльності — вказівка на ціннісно значуще, на суб'єктивоване буття, тобто буття в його відношенні до людини як суб'єкту, вказівка на ціннісну значущість щось для суб'єкта. Саме особливості аксіологічної модальності відрізняють цінність від інших категорій діяльнісного підходу-корисності, задоволення, мети і т. ін.; але ці ж особливості кардинально відрізняють економічну філософію від економічної науки та політичної економії.

Висновки. Економічна філософія включає аксіологічний аспект, у якому виражається вибірковість свідомості людини, його орієнтація на вироблені суспільством цінності — орієнтири й програми соціально-економічної поведінки.

Аксіологічний вимір сучасної економічної філософії є не тільки методологічно важливим для неї. Саме воно уможливорює

встановити зв'язок економіко-філософських уявлень про світ і суспільний розвиток із соціальним ідеалом і соціальними ідеями, причому з урахуванням соціостратифікаційних (класових) інтересів і у відносинах з уявленнями про нормативні порядки та про проектності. Більше того, що найважливіше, саме аксіологічний вимір сучасної економічної філософії є принципово важливим для розуміння механізмів коригування процедур модернізаційного вибору й соціально-економічного розвитку.

Для економічної філософії аксіосфера не є частковим і обмеженим комплексом, оскільки економічна філософія конститує власний зміст через відновлення цілісного погляду на господарство в єдності всіх сторін людської життєдіяльності — предметно-перетворюючої, ціннісної, пізнавальної.

Сучасна економічна філософія, на відміну від економічної науки, розглядає реальне буття людського роду та кожної окремої людини через категорії, здатні забезпечити цілісне сприйняття економічної практики людини, відмовившись від спрощеного зведення цінностей до потреб, яким грішить економічна наука, і від простого переносу на слово «цінність» значеннєвих відтінків і нюансів поняття «вартість». Однак, необхідно і в економічній науці та політичній економії повернутися до родового поняття «цінність», а не вартість, як це досі є популярним у навчальних посібниках.

Література

1. *Ананьин О.И.* Экономическая теория: кризис парадигмы и судьба научного сообщества // Вопросы экономики. — № 10. — 1992.
2. *Блауг М.* Экономическая мысль в ретроспективе. — М., 1994. — С. 265.
3. *Вебер М.* История хозяйства // Вебер М. История хозяйства. Голос. — М.: ИНФРА-Пресс, 2001. — 456 с.
4. *Гриценко А.* Економічна теорія в сучасному світі // Економіка України. — № 10. — 2008. — С. 40—54.
5. *Гурова И.П.* Конкурирующие экономические теории. — Ульяновск, 1998. — С. 75—76.
6. *Єременко В.* Економічна наука: проблеми логіки, методології, класифікації // Економіка України. — № 12. — 2005. — С. 52—64.
7. *Єрохін С.А.* Сучасні методологічні проблеми економічної науки // Актуальні проблеми економіки. — № 5. — 2002. — С. 3—7.
8. *Єценко П.* Економічні теоретичні концепції та їх предмет // Економіка України. — № 5. — 2004. — С. 56-61.
9. *Малий І., Галабурда М.* Економічна наука: проблеми усвідомлення методології // Економіка України. — № 9. — 2006. — С. 45—54.

10. Маршалл А. Принципы политической экономии. Т.1 / Пер. с англ. Р.И.Столлера; общ. ред. и вступ. статья С.М.Никитина. — М. — Прогресс, 1983. — 415 с.

11. Monod J. On the Logical Relationship between Knowledge and Values // The Social Impact of Modern Biology. — L., 1971. — 312 p.

12. Орехов А.М. Методы экономических исследований: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2009. — 392 с.

Статтю подано до редакції 22.07.11 р.

УДК 338.22.021.4

М.К. Галабурда, канд. екон. наук, доцент
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НАУКА, МИСТЕЦТВО, МОРАЛЬ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ НАДБУДОВИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

АНОТАЦІЯ. Політична економія як система нагромаджених людством знань у сфері науки, мистецтва та моралі ведення господарської діяльності має надзвичайне значення для розуміння та управління економічними процесами в суспільстві. В роботі розглянуто взаємозв'язки метафізичних надбудов політекономії із процесами формування ідеологій. Розкрито процеси підміни політекономічних складових вітчизняної економічної думки на ідеологічні конструкції, що викривлює аналітичну увагу стосовно економічної реальності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Наука, мистецтво, мораль та ідеологічні надбудови політичної економії.

АННОТАЦИЯ. Политическая экономия как система накопленных человечеством знаний в области науки, искусства и морали ведения хозяйственной деятельности имеет чрезвычайное значение для понимания и управления экономическими процессами в обществе. В работе рассмотрены взаимосвязи метафизических надстроек политэкономии с процессами формирования идеологий. Раскрыты процессы подмены политэкономической составляющей отечественной экономической мысли идеологическими конструкциями, искривляющими аналитическое представление об экономической реальности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Наука, искусство, мораль и идеологические надстройки политической экономии.

SUMMARY. Political economy as a system of knowledge accumulated by mankind in the field of science, art and morality of business is of paramount importance for the understanding and management of economic relations in society. The paper discusses the relationship